

מחשבת בשביעית והיסקנו לחלק בין איסורי דרבנן לאיסורי דאורייתא וא"כ הדבר תלוי בשאלה אם חרישה אסורה מן התורה או מדרבנן.

ויתכן שהדבר רמוז בלשון הרמב"ם (פ"א ה"ד) "החורש או החופר לצורך הקרקע". וכאן אינו חורש לצורך הקרקע אלא לשם חיפוי השורשים וכן דייק פאה"ש (בי"ש סי' כ' ס"ק ב.). ולכל היותר יש כאן תולדה של זריעה שאסורה רק מדרבנן ומותרת לאוקמי. אמנם הרדב"ז סובר שחרישה לאילנות אסורה מהתורה, ולכאורה ה"ה חרישה כזאת שהיא לצורך תפוחי האדמה. אך כבר הערנו על כך (בסי' ג') שאין כאן איסור דאורייתא.

מ"מ נראה שאם ישתמשו בכלי שאינו מיועד בדרך כלל לחרישה, אלא רק לצורך חיפוי שורשים, יש מקום להקל לאוקמי.

העיקרית היא בבהמה דוקא, חרישה בבהמה היא האב ועידור ביד אינו אלא תולדה. ולכן עידור לאוקמי מותר.

אך בנד"ד התילול נעשה ע"י כלי הנהוג באמצעות טרקטור, וכלי זה מערים את העפר על השורשים ע"י שהוא חורש את האדמה, וא"כ יש כאן לכאורה חרישה האסורה מן התורה. אמנם כוונתו לא לחרוש אלא לחפות את השורשים, וחיפוי זה מותר בשביעית משום לאוקמי. וצ"ע אם הולכים אחר כוונתו של החורש או אחר תוצאות מעשיו. והדבר שנוי במחלוקת גדולה אם בשביעית נאסרה רק מלאכת מחשבת או כל מלאכה אע"פ שאינה מלאכת מחשבת. וכאן אין לו כוונה לחרוש אלא לחפות. (עיינן מה שכתבנו לעיל בסי' ג' — מלאכת

סימן יד

נוף הבולט מן העציץ

זו, משום שהיא נעשית בעציץ שא"נ, יש צורך לדון, האם הגידול אסור מדון ספיחין?

האגלי טל (זורע כ"ד) כתב שאם אדם זרע בשבת בעציץ שא"נ והגידולין התפשטו מחוץ לעציץ באחת משבתות השנה — חייב. לדעתו כל הגידול נחשב מכוחו של הזורע. והביא ראיה מעירובין ט"ו: "לחי העומד מאליו — רבא אמר לא הוי לחי. קס"ד ה"ה במחיצה, ת"ש העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה כשרה, הב"ע שנטענו מתחילה לכך". כלומר הנוטע עץ לשם מחיצה והעץ גדל עד שנעשה מחיצה ראויה (שהרי סתם שתיל קטן עדין אינו ראוי לשמש מחיצה) הרי זו מחיצה כשרה

שאלה

מי ששתל בדיעבד בעציץ שאינו נקוב בשביעית ורוצה לפרוש בשביעית יריעת פלסטיק מתחת לעציץ, למנוע מהעציץ לראות את פני הקרקע, האם יועיל הדבר כדי למנוע איסור ספיחין?

(הנחת השואל היא שגם בעציץ שא"נ אסור לזרוע לכתחילה ע"י ישראל. ועיי' לעיל סי' י').

תשובה

שאלתנו מתחלקת לשנים:

- א. האם יש איסור מהתורה לזרוע בעציץ שא"נ כשהנוף מתפשט אח"כ? שאם כן, הגידול אסור משום שנזרע בשביעית.
- ב. אם נניח שאין איסור מהתורה בזריעה

ולא מן העשוי ומחובר, כלומר מחובר לא פסול משום שאין בו מעשה).

אך עי' ערול"נ שפי' בדעת רש"י שהדלה עליה את הגפן ואת הדלעת משמע שעשה מעשה בהדלייה. וא"כ אין ראייה מרש"י שחולק על הריטב"א בהגדרתה של נטיעה. אלא גם הוא מסכים שהנוטע גפן ודלעת והן סיככו את הסוכה מאליהן אין כאן מעשה בהדלייה. ורק כשהדלה בידים הרי עשה מעשה. (והריטב"א יסבור שא"כ מה הקשתה הגמ': "ה"ד אילימא בשלא קצצן, מאי איריא משום תולמ"ה תפ"ל דמחברין נינהו", ולרש"י שהמדובר שהדלה בידים הרי עשה מעשה ואין כאן תולמ"ה. אך לדבריו שאין כאן מעשה א"ש. אם כי מאידך ק' על הריטב"א לטון הגמ': "משום דמחברין נינהו", הרי מחוברין פסולים משום תולמ"ה, ועי' רא"ה שיישבו. ועוד מנ"ל שלא עשה מעשה, הרי יש מקום לפרש הדלה כפשוטו, שעשה מעשה כמו רש"י? וא"כ לשניהם קשה לטון הגמ'). וכהריטב"א פירשו עוד ראשונים: הרא"ה ור"ץ גיאת.

ויש לישיב את הוכחת האג"ט מעירובין שהנוטע לשם מחיצה נחשב לעושה מעשה בידים. כלומר רק כשהנוטע מתכוין במיוחד לשם מחיצה הר"ז מחיצה הנעשית בידים אך כשאינו מתכוין במיוחד לשם כך אינו נחשב לעושה מעשה בידים. (ומצינו סברא כעין זו, שגרמא בכוונה נחשבת למעשה בשד"ח בתחילת כרך ו', "באר בשדי" ובתשובת הרא"ה מטלז עמ' 51 ועי' מאירי שבת ק"כ).

ולפי"ז בזורע בעציץ שא"נ אין כוונתו שהעלים יצאו מחוץ לעציץ. הוא זורע סתם, אלא שידוע לו שהעלים עשויים, או עלולים, לצאת מחוץ לעציץ. והדבר דומה ממש לנוטע דלעת וגפן סתם, בידועו שהם עשויים לטפס על הסוכה ולסככה, ובכ"ז אין

שנעשתה ע"י אדם ואינה נחשבת למחיצה העומדת מאליה. הרי לנו שהזורע בעציץ שא"נ והעלים התפשטו מאליהם אח"כ אל מחוץ לעציץ נחשבת התפשטות זו למעשה ידיו של הזורע וכאילו הוא זרע באיסור שבטיעית ואיסורו מהתורה.

אולם בשבה"א (קונט"א ח') פירש בירושלמי פ"ד ה"ד: "וכן היה רשב"ג אומר, מותר אדם ליטע אילן סרק כדי לעשות סייג, אע"פ שאסור לפנות גדר בשביעית (כמבואר בירושלמי פ"ג ה"ז) מותר לנטוע אילן סרק שיצמח ויעשה גדר". משמע שאינו נחשב לעושה גדר בידים אלא לגדר הנעשית מאליה.

וכן משמע בריטב"א (סוכה י"א ב') שפירש מדוע גפן ודלעת שהודלו על הסוכה פסולות, הרי גידולן מן הארץ ואינן מקבלות טומאה? ופירש משום שלא נעשה בהם מעשה כלל מתחילתן לשום ענין. ר"ל שכשנטען לא היו ראויות לסיכוך ורק לכשגדלו והתפשטו סיככו את הסוכה ונמצא שהסוכה נעשתה מאליה, ובסוכות "תעשה" נאמר, ולא מן העשוי. משמע שהמשך גידולו של הצמח אינו נחשב למעשה ידיו של הנוטע.

אמנם רש"י חולק על הריטב"א ופירש (שם י"א א' במשנה ד"ה פסולה) שמחובר פסול משום שנאמר: "באספן מגרנן ומיקבן, בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר". ר"ל שפסולת היא דבר תלוש והתורה דרשה שהסכך יהיה מתלוש דוקא ולא מן המחובר. משמע שלרש"י הנוטע גפן ודלעת והתפשטו על הסוכה נחשב לעושה מעשה, ולכן חולק על הריטב"א ומפרש שפסולו משום שאין פסולת גורן ויקב, אך לא משום שאין בו מעשה וכהריטב"א. (ומלשון הגמ' שם י"א ב' משמע ששני דינים הם, תעשה

ולענין ביכורים מצינו שאין מביאין ביכורים מעציץ נקוב. עי' רמב"ם הל' ביכורים (פ"ב ה"ט), משום שאין זה מן המובחר שבארצם, כלומר הגידולים בעציץ נקוב אינם טובים ויש להניח שמשום כך הרוב לא נהגו לגדל בעציץ נקוב. ולא גזרו גזרת ספיחין בעציץ נקוב. ואע"פ שבימינו הגידולים בע"נ משובחים בגלל הדשנים שמוסיפים להם, אין בכוחנו לגזור גזרות חדשות. לכן אין צורך לפרוש יריעת פלסטיק כדי למנוע איסור ספיחין, מה גם שלא ברור שיריעה כזו תועיל. כי אם אכן יש איסור ספיחין בעציץ בגלל הזריעה, מה תועיל פרישת היריעה אחרי הזריעה? מיהו הדבר דומה במקצת למדביק פת בתנור וקדם ורדה אותה לפני שנאפתה שפטור (שבת ד' א'). ואף כאן העלים עמדו להתפשט מחוץ לעציץ ולהפוך את הזריעה בעציץ שא"נ לזריעה באדמה והוא פורש יריעה כדי למנוע איסור זה. אלא שהדבר תלוי אם יש לדמות זריעה לאפיה. עי' אג"ט (זרע סי' כ"ב) שבזרע עובר מייד ובאופה רק לכשיאפה. (ועי' מש"כ באהלה של תורה ח"ב סי' ל"ד ג' שלדעת החלקת יואב אין מקום להבחנה זו). וא"כ בזריעה, אם כבר נעשה האיסור את הנעשה אין להשיב. אך בשמיטה ייתכן שאינו עובר מייד עם הזריעה, אלא רק כשהעלים יתפשטו משום שעיקר האיסור הוא בשביתת הארץ. וא"כ פרישת היריעה אכן תמנע את איסור הזריעה.

אמנם לדעת הרמב"ם שאיסור ספיחין תלוי בקדושת שביעית י"ל שאם פרישת היריעה תמנע קדושת שביעית היא גם תפקיע איסור ספיחין, אך לדעת הר"ש שאין קשר בין הדברים, מה תועיל פרישת

הדבר נחשב למעשיו והן פסולות משום תולמ"ה. וא"כ ה"ה בנ"ד אין הוא נחשב לזרע.

ואולי גם האג"ט התכוין לחייב רק כשכוונתו המפורשת היתה לשם כך.

לפמ"ש"כ אין איסור מהתורה לזרוע בעציץ שא"נ גם אם אח"כ יתפשט הנוף אל מחוץ לעציץ. ולכן נראה שלא גזרו על איסור ספיחין אפילו בעציץ שאינו נקוב.

ב. ואף אם נאמר שאסור לזרוע, מדרבנן, ומה שגדל יש בו איסור ספיחין. י"ל שבבעציץ שא"נ אין איסור ספיחין, אפי' כאשר הנוף יוצא החוצה. כי עציץ שא"נ לא גרע מארבע שדות, (עי' רמב"ם פ"ד מהל' שמיטה ה"ד, ובפרט בחממה). אמנם אפ"ל שבד' שדות אין דרך כלל לזרוע משא"כ בעציץ שא"נ הדרך כיום לזרוע וה"ה חממה. מיהו נראה שלא גזרו אלא על מקום שרובם זורעים ולא מקום שרק מיעוטם זורעים. ולדעת החזו"א (סי' כ"ב ס"ק ב' ד"ה נראה) אין איסור ספיחין בשנוי מחזור זרעים, אע"פ שאלה שאינם יודעים את מדעי החקלאות (ופעם היו רבים כאלו) זורעים ללא התחשבות במחזור זרעים, מכיון שאנו יודעים שהדבר לא רצוי אין זו דרך זריעה, משמע שאם אצל חלק מהחקלאים אין זו דרך זריעה אין איסור ספיחין, אע"פ שאצל אחרים דרך זריעה בכך, וק"ו בנ"ד. ובפרט שלד' הפאה"ש מותר לכתחילה לזרוע בבית. (ולענין הנוף היוצא, עיין אג"ט [קוצר ו'] שהדבר תלוי במחלוקת הרמב"ם והתוס' בעציץ ע"ג יתדות. אם כי הוא הכריע כתוס' שגם יניקת אויר שמה יניקה. וא"כ למעשה הנוף היוצא מן העציץ מחבר אותו לקרקע. ועי' בסמ"ן הבא).

ואפילו בעציץ נקוב יתכן שאין בו איסור ספיחין, עי' רדב"ז על הרמב"ם (פ"א ה"ו).

היריעה? הדבר דומה למי שזורע בשביעית והגידול נמשך למוצאי שביעית אין בכך בכדי למנוע איסור ספיחין. אך נראה כמש"כ שאין כאן איסור ספיחין כלל. ועי' סי' ט"ו שדנו בנושא זה מנקודת מבט נוספת ומשנה לא זהה ממקומה.

סימן טו

הנוף בעציץ שאינו נקוב

חרס מפעפע (כשם שמצינו לענין בליעת איסור שאינו יוצא מידי דופיו לעולם), ה"ה השורשים יונקים דרך דפנות העציץ. ולדברי ר' יונה זה לא מקרי יניקה, אלא רק משום שהכלי ישבר מכח השורשים, ולכן לדעתו הנוטע בעציץ מונה שנות ערלה מרגע הנטיעה. אך לדעת ר' יוסי אין זו נחשבת לנטיעה. וא"כ בעייתנו תלויה במחלוקת ר' יוסי ור' יונה. לדעת ר' יונה אע"פ שעתה בזמן הנטיעה הכלי עוד שלם כיון שסופם של השורשים לשבור את הכלי אנו מונים שנות ערלה כבר מעתה, כלומר הנטיעה מתחילה מהרגע הראשון, משום שסופה להתחבר לקרקע. וא"כ ה"ה בנ"ד מכיון שסופם של העלים להתפשט החוצה, הזריעה אסורה כבר מעתה. אך ר' יוסי שמפרש שהשורשים יונקים, אינו סובר כר' יונה, ולדעתו י"ל שמכיון שבשעת הנטיעה עדיין העציץ לא היה נקוב א"א לייחס למעשה זה נטיעה. וה"ה בנ"ד מכיון שבזמן הזריעה העציץ לא נקוב והעלים עדיין אינם אין זו זריעה. וראיתי להגרש"ז אורבך ב"מנחת שלמה" סי' מ' שדן בזריעה בעציץ נקוב בשביעית ולדעתו אין איסור בזריעה בעציץ נקוב, משום שלפני הזריעה העפר אינו נחשב כמחובר, ורק אחרי הזריעה תתחיל יניקה של שורשים והם יחברו את העציץ עם הקרקע. אך מאחר שבשעת הזריעה עצמה

במשתלה שותלים שתילים בבית ע"ג שולחנות. אולם בהמשך הגידול עלול חלק מהעלים לצאת החוצה ונופם יראה את הקרקע. ונמצא ששתילתו עתה גורמת לזריעה לאחר זמן. האם השתילה אסורה? (עי' לעיל סי' י"ד)

באג"ט (מלאכת זורע ס"ק כ"ד) כ' שהזורע בעציץ שא"נ והגידולים יתפשטו אח"כ מחוץ לעציץ באחת משבתות השנה, בשגגת שבת וזדון מלאכות, או בשגגת זה וזה, חייב חטאת. והטעים את דבריו שכל זריעה בשבת, אף שהמשך הצמיחה נעשה מאליה, התורה מייחסת לזורע את כל המשך הגידול. והביא ראיה מעירובין ט"ו שהנוטע לשם לחי לא מקרי לחי העומד מאליה. וכן מהרמב"ן בפ"ב בקונט' דינא דגרמי, שכ' שהנוטע אילן נחשב למזיק בכך שהשורשים הולכים ומתפשטים.

ובשביעית אין נפ"מ בין זדון לשגגה כי אין ימים מחלקים בינתיים, ולכן כל שתילה שבסופה העלים יתפשטו החוצה נחשבת התפשטות המתייחסת למעשה השתילה הראשון וחייב.

ועדיין צ"ע לענ"ד. בירושלמי ערלה פ"א ה"ב: "הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, ר' יוסי אומר מפני שהשורשין מפעפעין אותו, ר' יונה מפיך לישניה, כלי חרס עומד בפני שורשים!?" כלומר, לדברי ר' יוסי כיון שכלי